

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ:
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР
В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 26 квітня 2024 року

Одеса
«Фенікс»
2024

УДК 005.332.2(4):316.42(477)“364”“20”(062.552)
Є 24

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 15.05.2024 р.)*

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**

Є 24 **Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів** : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Фенікс, 2024. – 1000 с.
ISBN 978-617-8430-05-4

У збірнику відображено наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині у сферах філософських основ, загальної теорії та історичних досліджень держави і права, актуальних проблем світових соціально-політичних процесів, соціології та психології в умовах повномасштабного військового вторгнення. Висвітлено питання загроз національній безпеці в їх конституційному вимірі у рамках міжнародного та європейського права, трудового права та права соціального забезпечення, земельного, аграрного та екологічного права, пов'язані з функціонуванням економіки та підприємництва в умовах європейського вибору України. Розглянуто проблеми інформатизації та цифровізації суспільства, захисту інформації та кібербезпеки в умовах військового вторгнення, питання методики викладання іноземних мов, теорії та практики перекладу, проблеми лінгвістики та журналістики. Відображено наукові напрацювання у сферах адміністративного права та процесу, фінансового, морського та митного права, організації та вдосконалення судоустрою, прокуратури, інших правоохоронних органів, адвокатури. Висвітлено питання кримінального права, кримінально-процесуальних аспектів кримінального провадження та кримінологічних особливостей протидії злочинності в умовах воєнного стану, криміналістики, судової експертизи, психології та медицини у забезпеченні судочинства, цивільного та сімейного права, інтелектуальної власності та патентної юстиції, цивільного судочинства, господарського права та процесу. Розглянуто актуальні питання діяльності сучасних бібліотек у закладах вищої освіти, фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розраховано на наукових і науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)»364»»20»(062.552)

Матеріали видано в авторській редакції

ISBN 978-617-8430-05-4

© НУ «Одеська юридична академія, 2024
© Автори статей, 2024

<i>Стоян Анна Василівна</i> ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СТАНДАРТІВ ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ	80

СЕКЦІЯ 2. АКТУАЛЬНІ ГРАНІ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

<i>Завальнюк Володимир Васильович</i> ВПЛИВ ЮРИДИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	83
<i>Мельничук Ольга Степанівна</i> СУЧАСНА ПРАВОВА ДОКТРИНА: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ.	85
<i>Антошина Ірина Володимирівна, Завальнюк Ірина Володимирівна</i> ПРАВО ТА СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ІНФОРМАЦІЙНЕ.	88
<i>Кобко-Одарій Вікторія Сергіївна</i> ТИПОЛОГІЯ ПРАВОВОГО МЕНТАЛІТЕТУ.	89
<i>Ковбасюк Степан Валерійович</i> РІЗНОВИДИ ІНСТИТУЦІЙНОГО АНАЛІЗУ В МЕТОДОЛОГІЇ ДЕРЖАВОЗНАВСТВА	92
<i>Кормич Анатолій Іванович</i> ДЕМОКРАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	94
<i>Кравченко Сергій Петрович</i> НАЦІОНАЛЬНА ПРАВОВА СИСТЕМА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ВИМІРИ.	96
<i>Личко Валерія Сергіївна</i> ТЕХНОЛОГІЇ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ ТА ВІДКРИТІ БАЗИ ДАНИХ ЯК РЕСУРСИ ПРАВНИЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	99
<i>Рязанов Михайло Юрійович</i> СПАДКОЄМНІСТЬ І ПРАВОВА СПАДЩИНА: ЗВ'ЯЗОК У РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ	101
<i>Тищенко Юлія Валеріївна</i> ПРАВОВИЙ МІФ ЯК ФЕНОМЕН МЕДІАКУЛЬТУРИ	103
<i>Чувакова Ганна Михайлівна</i> АСПЕКТИ ТА КРИТЕРІЇ ДЕФЕКТНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ	106
<i>Іванчук Віра Євстафіївна</i> НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ ПРАВОВОГО МОНИТОРИНГУ В СУЧАСНІЙ ДЕРЖАВІ	108
<i>Березневич Вікторія Олександрівна</i> МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	110
<i>Грунь Олександр В'ячеславович</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ	112
<i>Губницька Валентина Віталіївна</i> ЕВОЛЮЦІЯ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ: ВІД НАРОДНИХ РУХІВ ДО СУЧАСНИХ ІНСТИТУТІВ	114
<i>Дараган Євген Олександрович</i> ДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ КОДИФІКАЦІЇ	116
<i>Лисак Станіслав-Юрій Юрійович</i> ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА США: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	118
<i>Одарій Віктор Віталійович</i> НЕТИПОВЕ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА В РОМАНО-ГЕРМАНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ	121
<i>Слюсаренко Катерина Русланівна</i> ПРАВО БІОЕТИКИ ЯК НОВИЙ НАПРЯМОК СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ	123

СЕКЦІЯ 3. ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

<i>Аніщук Ніна Володимирівна</i> АВСТРІЙСЬКИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС 1797 Р.: ГЕНДЕРНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	126
<i>Горяга Оксана Вікторівна</i> ЩОДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПРАВОВОГО СТАТУСУ «ЗНАТНОГО (ЗНАЧНОГО) ВІЙСЬКОВОГО ТОВАРИСТВА»	128
<i>Єфремова Наталя Володимирівна</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У ПОЛЬЩІ ТА В РЕЧІ ПОСПОЛІТІЙ.	129
<i>Корнієнко Ірина Валеріївна</i> СТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ.	132
<i>Шершенкова Вікторія Анатоліївна</i> ВІЙСЬКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ	135
<i>Войцехівська Дарина Юріївна</i> ДЕРЖАВНО-КОНФЕСІЙНА ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОГО ЦАРАТУ ЩОДО КАТОЛИЦЬКИХ ГРОМАД ПІВДНЯ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – ХІХ СТ.	137

«Військові товариші» – третя група, яка правовому становищі знаходилась між бунчуковими та значковими товаришами.

Значне товариство за своїм соціальним складом було різноманітним, воно формувалось із представників старшинських родів, дрібної православної шляхти, представників рядового козацтва, духовенства, міщанства та селян.

Щодо питань призначення, то призначенням бунчукових товаришів займався сам гетьман, чинів військового товариства займалась Генеральна військова канцелярія, наданням чинів значкових товаришів здійснювалось керівництвом полків.

На початку XVIII ст. прошарок козацької неурядової старшини, що виник в середині XVII ст. вже визнається та юридично оформлюється на державному рівні у вигляді привілейованих соціальних груп – «бунчукових товаришів», «значкових товаришів», «військових товаришів».

Список використаних джерел

1. Кривошея В. Персональний склад української козацької старшини: стан та перспективи дослідження. *Наукові записки [Ин-ту політ. і етнології, дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України]. Серія : Політологія і етнологія.* Київ, 2005. Вип. 28. С. 6–45.

2. Панашенко В. В. Знатне (значне) військово товариство. *Енциклопедія історії України : у 3 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України.* Київ, 2005. Т. 3 : Е–Й. С. 369–370. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Znatne_viyskove_tovarystvo

3. Окіншевич Л. Значкове військово товариство в Україні-Гетьманщині XVIII–XVIII ст. Мюнхен : Заграва, 1948. 229 с.

Ключові слова: Гетьманщина, знатне військово товариство, значне військово товариство, козацька старшина, бунчукові товариші, військові товариші, значкові товариші.

Keywords: Hetmanship, noble military society, significant military society, Cossack foreman, bunchuk comrades, military comrades, badge comrades.

Єфремова Наталя Володимирівна

Національний університет «Одеська юридична академія»,

доцент кафедри історії держави і права,

кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У ПОЛЬЩІ ТА В РЕЧІ ПОСПОЛІТІЙ

У сучасній юриспруденції, поняття «правова культура суспільства» залишається досить дискусійним. Разом з тим, під ним частіше за все розуміють різновид загальної культури суспільства конкретного історичного періоду, який становить систему правових цінностей, досягнутих суспільством [1, с. 648]. Так, наприклад, дослідники М. Цвік та Г. Попадинець під правовою культурою розуміють якісний стан правового життя суспільства, який характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – станом правової свідомості, юридичної науки, системи законодавства, законності й правопорядку, правової освіти, а найголовніше, ступенем гарантованості основних прав і свобод людини [2, с. 424].

Аналізуючи це питання академік В. Копейчиков слушно зазначив, що «Правова культура є системою правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу і відображають у правовій формі стан свободи особи та інші найважливіші соціальні цінності» [3, с. 140]. Виходячи з цього, можна припустити, що правова культура є певним

розумінням права кожною людиною у суспільстві. Але на нашу думку на це впливає також багато і інших факторів.

Стосовно визначення питання формування правової свідомості і правової культури в суспільстві цілком обґрунтованою вбачається позиція І. Шаравара, який вважає, що такий процес: «не відбувся і не може відбуватися стихійно, сам собою. Він має бути результатом активної діяльності суспільства, усіх його громадян, кожної особи» [4, с. 10].

Безумовно правова культура пов'язана з різними аспектами правової дійсності, але сьогодні ми пропонуємо розглянути це явище крізь призму історії права на україно-польських теренах І-ї Речі-Посполитої.

Декілька слів про суспільство тої країни. Перш за все, слід наголосити на глибокому розшаруванні класів у Польщі та Речі Посполитій, що призвело до появи відповідної специфіки у розвитку права в державі у цілому.

Поняття народ, на думку сучасних дослідників, у Речі Посполитій формувалася досить повільно. Цьому заважала кріпосницька система та низка інших феодальних пережитків. У цій ситуації народом вважали себе переважно шляхтичі та магнати. Незважаючи на відмінності між шляхтою Великої Польщі, Помор'я та Малої Польщі, у їхньому осередку розвивалася відносно однакова суспільна свідомість.

Становий лад призвів до створення окремих правових систем, але перевага знаті над рештою суспільства призвела до створення ієрархії цих правових систем, де на вершині стояло земське право, яке обслуговувало аристократів [5, с. 334].

Рівнем нижче було церковне право, що обслуговувало духовенство, церкви та монастирі, але і до його розвитку свій внесок робили аристократи держави, які були архієпископами. Наступним рівнем нижче було муніципальне право, «Магдебурзьке право», або інші різновиди німецького права, прийнятого в епоху розвитку міст та розселення на нових територіях. Нарешті, на нижчому рівні було сільське право. Саме тут збереглася більшість залишків давнього звичаєвого права, доповненого та пристосованого до потреб аристократичної частини суспільства.

Проте зворотного впливу міського чи сільського права на земське право не було. Особливо це було помітно у сфері правосуддя.

Ставлення до права, як характерна ознака правової культури, стосується передусім наявності такої моделі, де шляхта мала «своє» право – земське, а міщани своє – «магдебурзьке». Таким чином, у становій системі Речі Посполитій XVI ст. можна говорити про відсутність уявлення в суспільстві про єдине право для всіх станів [5, с. 334].

На прикладі канонічного права в Речі Посполитій ми можемо відзначити як повагу шляхти до нього, так і одночасно її бажання обмежити його виключно сферою духовенства. По відношенню до інших правових систем, їхніх інститутів і норм, вони виявляли почуття вищості, а часто й зневаги.

Така ситуація явно негативно позначилося на правовій культурі суспільства Речі Посполитої в цілому.

Земське право розвивалося паралельно із зростанням влади шляхти. Починаючи від давнього звичаєвого права, воно зробило подальші кроки від індивідуальних імунітетів, через земські привілеї, включаючи шляхтичів окремої землі, до загальних привілеїв, узагальнених у Кошицькому привілеї 1374 року. У подальшому розвитку земського права, його головним джерелом стали сеймові конституції.

З часом ці норми, створені на основі привілеїв і конституцій сейму, стали недоторканим досягненням всього стану. Теоретично, їх було дозволено розвивати, але ні за яких обставин не зменшувати.

Ці норми визначали права та обов'язки шляхти щодо Корони, але недоторканність стосувалася насамперед прав, а не обов'язків; їх постійно скорочували, а з часом вони стали символічними. У широкому сенсі цю ситуацію можна визначити як колективне ставлення шляхти до закону.

Отже, *Respublica nobilium* створила систему, яка обслуговувала один стан, розглядаючи решту станів як підданих, а не як частину нації. Цю систему вона вважала ідеальною. Згодом усі його недоліки почали пояснювати відходом від старих добрих норм – звідси поширене переконання в необхідності виконання законів. Однак це розумілося не в процедурному плані, а в широкому сенсі, як намагання забезпечити, щоб норми не були забуті [5, s. 335].

Якщо, незважаючи на оголошену досконалість системи, на практиці жилося погано, цьому легко було знайти два простих пояснення. По-перше, система чомусь не функціонувала належним чином, тому потребувала не реформування, а «ремонт є справою важкою і тривалою».

По-друге, за всі негативні явища звинувачували центральну владу: короля, двір, радників монарха. Звинувачували не інституції, а людей, які їх використовували, і винних завжди знаходили на самій верхівці. Ці обидва погляди були принципово проти реформування існуючого стану речей. Отже, допускалися лише незначні виправлення в існуючій системі.

Це ж підґрунтя призвело до недовіри і навіть небажання кодифікувати право. Їх потрібно було лише зібрати й довести до відома пересічного шляхтича. Отже, право вивчали не в університеті, а з юності в адвокатурі, беручи участь у судових справах. При цьому природа права особливо не бралась до уваги.

Єдиною сферою, в якій було дозволено проведення реформ, хоча й лише після обмеження компетенції монарха, була організація судової влади. Запроваджена в 1523 році система апеляцій від земських, міських і гродських судів до королівського суду не спрацювала на практиці.

Апеляція перевантажила королівський суд, спроби створити *ultimae instantiae* суди зазнали невдачі, а й без того повільний процес правосуддя ще більше сповільнився.

Так у 1578 р. було засновано Коронний трибунал, вищий суд для шляхти, який усунув короля від апеляційного суду, обмеживши його владу. З часом виявилось, що він не покращив систему правосуддя.

Торкаючись питання особливості розвитку правової культури в Польщі, доцільно зазначити ще і те, що на службу у територіальних судових установах традиційно обирали людей, які користувались довірою свого середовища. Це було важливіше, ніж мати юридичну освіту. Отже, на практиці на посади в судовій системі все частіше прагнули люди, метою яких була не державна служба, а соціальний і фінансовий розвиток.

Вони не підвищували свій професійний рівень шляхом вивчення чи збирання фахових книгозбірень, вони покладалися виключно на практику, яка часто була низького рівня.

Отже, підбиваючи підсумки можна погодитись з думкою Г. Попадинець, кий вважає, що: «правова культура – це система правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу і відображають у правовій формі стан свободи особи та інші соціальні цінності» [6, с. 128].

Характеризуючи це явище в Польщі XV–XVII ст. важливо брати до уваги цілу низку обставин, серед яких наголошуючи на тому, що на всю земську юстицію негативно впливав той фактор, що у державі панував соціальний уклад шляхти. За наявності станової системи у праві, судочинство все частіше потрапляло до рук не фахівців, а тих, хто користувався довірою місцевих магнатів.

Така практика гальмувала подальший розвиток і права і правової культури. Неefективна, повільна, із застосуванням застарілих процедур, створюючи багато можливостей для затягування процесу, судова система у Польщі підлягала впливу місцевої шляхти на рівні відповідного міста та могутніх сановників на рівні коронного трибуналу чи сеймового суду.

За відсутності ефективного виконання вироків було багато ситуацій, коли система правосуддя демонструвала свою неefективність. Це поглибило анархію, яка ставала все більш поширеною і небезпечною у другій половині XVII – на початку XVIII ст., що призвело до зниження рівня шляхетської культури в цілому і правової культури зокрема.

Список використаних джерел

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс) : підручник. Харків : Еспада, 2006. 776 с.
2. Попадинець Г. О. Правосвідомість і правова культура як чинники становлення громадянського суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юрид. науки.* 2016. № 850. С. 421–426. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_850_64
3. Загальна теорія держави і права / за ред. В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 320 с.
4. Шаравара І. Правова свідомість та правова культура в Україні: проблеми їх формування. *Jurnalul juridic național: teorie și practică.* 2015. № 3, ч. 1. С. 9–12.
5. Grodziski S. Z dziejow staropolskiej kultury prawnej. Krakow : Towarzystwo Autorow i Wydawcow Prac Naukowych Universitas, 2004. 352 S.
6. Попадинець Г. О. Правова культура як важливий елемент правової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юрид. науки.* 2014. № 782. С. 123-128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_782_25

Ключові слова: правова культура, право, Польща, Річ Посполита.

Keywords: legal culture, law, Poland, the Rich Pospolyta.

Корнієнко Ірина Валеріївна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук, доцент*

СТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

Нині, коли вже десятий рік поспіль триває гібридна війна Російської Федерації проти України, а з 24 лютого 2022 року – етап повномасштабного вторгнення, як ніколи гостро стоїть питання розвитку української історичної науки, адже задля протидії пропаганді та іншим російським засобам впливу, ми повинні в повній мірі досягнути всі аспекти цієї фундаментальної дисципліни.

Перш за все слід зазначити, що сучасний етап української історичної науки характеризується плюралізмом думок, багатовекторністю, запровадженням багатьох різних, абсолютно протилежних, підходів до вивчення та дослідження історії [1, с. 132]. Та, звісно, так було не завжди. На жаль, історична наука України, як і історія нашої держави, за довгий час свого становлення, пережила багато темних часів, на неї впливала велика кількість, в тому числі і негативних, чинників. Так, уже згаданий плюралізм думок був незнайомим українським науковцям до 80-х років ХХ століття, а про багатовекторність наукових підходів можемо взагалі говорити як про таку, яка почала формуватися вже після незалежності України в 1991 році. Тож, задля того, аби повною мірою досягнути українську історичну науку та ґрунтовно підійти до її вивчення, а головне – розвитку, слід спочатку дослідити історичний аспект, розглянути етапи розвитку науки та чинники, які впливали на неї в різний час.

Тож, доцільним є дослідження історичної науки в Україні саме в першій половині ХІХ століття, при чому як на території Наддніпрянщини, так і Західних частинах держави, які знаходилися під владою різних країн.

Ведучи мову про історичні дослідження, очевидно, що вони проводилися і до ХІХ століття, особливо в різних братствах, академіях, наукових товариствах, або в працях окремих істориків-науковців тощо. І. Величко та О. Васильківська навіть виокремлювали народнішко-